

[Lukács László]

Szolgálat és párbeszéd

Az évfordulók nemcsak emlékezésre készítetnek, hanem számvetésre is. Mire vállalkozott az induló Vigilia, s hogyan tudta teljesíteni vállalt küldetését? A kérdésre akkor adhatunk választ, ha tekintetbe vesszük azt a történelmi helyzetet is, amelyben a lap megjelent. Az elmúlt hét évtized a magyar történelem három, egymástól lényegesen különböző korszakát fogja át. Az induláskor vállalt feladat alapvetően ugyanaz maradt, az aktuális történelmi-társadalmi környezetnek megfelelően mégis más-más hangsúlyokat kapott, amint ezt a lap három talán legjelentősebb – Vigilia címen megjelent – programadó írása meg is jelölte 1935-ben, 1946-ban és 1996-ban.

A lap a két világháború közti rövid békeidőben született. A „katolikus” megjelölést programszerűen is vállalta, de a szó eredeti „egyetemes” értelmében. Kerülni akart minden szűkösséget, kirekesztést; nyitottan fogadott minden igaz humánus értéket. Mindezt az irodalom és a teológia szintézisében tette, abban a meggyőződésben, hogy végső soron mindkettő az emberről szól, és őt szolgálja. Az irodalom a művészet eszközeivel, a teológia a kinyilatkoztatás fényében mutatja fel: íme az ember. Az ember, aki mindig konkrét történelmi szituációban él, de ugyanakkor nyitott az abszolút Titokra. (Harminc évvel később a II. Vatikáni zsinat hivatalosan is az egyház programjává tette: „az egyház útja az emberen át vezet”, a keresztény embernek egyszerre kell szolgálnia az ember evilági és másvilági boldogságát.)

A világháború után, 1946-ban teljesen megváltozott világban indult újra a Vigilia, egyre fojtogatóbb külső-belső korlátok-kényszerek között. Mégis: a szellem és a lélek szabadsága talán ekkor ragyoghatott föl a legfényesebben, éppen az őt körülvevő kényszer sötétjében. Ma már elmondhatjuk: különös módon talán éppen erre az időre esik a lap egyik fénykora. Éveken át a Vigilia lett a szabad szellem megnyilvánulásának szinte egyetlen orgánuma. Az irodalmi élet legjobbainak írásai jelentek meg itt. A közös sors, az elfojtottság összetartó ereje egyfajta szolidaritást teremtett az eltérően gondolkodók között is. – Mindebben persze nagy szerepe volt annak is, hogy erre az időre esik a Vigilia két legnagyobb főszerkesztő-egyéniiségének munkássága is: Sík Sándor és Rónay György jó három évtizedre meghatározták a lap arculatát. Alakjuk és munkásságuk mindmáig mérték és irányjelző maradt.

Az 1989-90-es fordulat egyik napról a másikra megváltoztatta nemcsak a politikai, de a kulturális és az egyházi környezetet is a Vigilia körül. A váratlanul beköszöntött szabadság új helyzetet teremtett a magyar társadalom és a magyar egyház számára. Átmenetileg úgy látszhatott, hogy a szabadság mindent megold, és egy csapásra jóra fordul minden a politikai, a gazdasági, a kulturális és az emberi életben. A 90-es évek eleje nagy reményeket keltett sokakban/sokunkban. A nekilendülő kezdeményezések a Vigilia körül is megváltoztatták a környezetet. Sorra jelentek meg új irodalmi és teológiai folyóiratok, a kulturális élet szabadon bontakozhatott ki. A Vigilia elveszítette monopóliumát, részben talán írótáborát is, hiszen most már a szaporodó folyóiratok szerkesztői szinte kilincseltek írásért-versért az írónál. Fölpezsdülhetett a teológiai élet is: megindulhatott a világiakat is befogadó teológiai felsőoktatás, a fiatal teológusok előtt megnyílt a külföldi tanulmányok lehetősége, újraindulhattak a szerzetesrendek, az egyház is bekapcsolódhatott Európa és a világ vérkeringésébe. Néhány évig úgy tűnhetett, kevésbé van szükség a Vigilia virrasztó feladatára, hiszen a sötét évtizedek véget értek.

Óriási ajándék a szabadság. Olyan váratlanul hullott az ölünkbe, hogy talán meg sem becsültük igazán, s *végképp* nem tanultunk meg helyesen gazdálkodni vele. Pedig néhány év alatt kiviláglott, hogy a szabadság csak akkor tesz boldogabbá és emberibbé, ha megfelelően bánunk vele, ha valóban „rendet” szül, akár Szent Tamás, akár József Attila értelmében

használjuk a szót. Remélni lehet, hogy a fordulat óta és részben annak következtében létrejött rendezetlen viszonyokon is úrrá tudunk majd lenni. Remélhetjük ezt, de tennünk is kell érte. S ez mára új lehetőségek és új feladatok elé állítja a Vigiliát is. Érdemes talán említeni néhány olyan értéket, amelynek igazi kibontakozása máig várat magára.

1. *Szólás- és sajtószabadság.* Az összefogás helyett a széthúzás lett úrrá a magyar társadalmi élet szinte minden szegletében. Az önkiteljesítés, önmegvalósítás ösztöne mintha most hatalmasodott volna el. Az individualizmus, az egyén korlátokat nem ismerő szabadsága most tudott igazán kirobbanni nálunk. Talán érthetően, hiszen korábban erre nem volt lehetőség: vagy mert maga az eszme még nem fejlődött ki ennyire hatalmasra; vagy mert a politikai körülmények nem adtak hozzá élet- és mozgásteret; vagy mert másra, fontosabbra kellett az erő; vagy mert a közös szenvedések vagy éppen a közös feladatok nem engedték kibontakozni. Sorolhatnánk tovább az okokat konkrétan is: feldolgozatlanul és megemésztetlenül él tovább a múlt öröksége, nem történt meg „az emlékezet megtisztítása”, a társadalmi kiengesztelődés, hiányzott – és máig hiányzik – a kritikai (és önkritikus) kultúra, az események és teljesítmények tárgyilagos számbavétele...

A 20. század közepén sokan emlegették John Donne mondását: „Senki sem sziget, minden ember egy rész a kontinensből.” Nálunk mintha fordított folyamat játszódott volna le: az egységes(nek látszó) magyar társadalom, főleg az értelmiség egymástól egyre jobban eltávolodó, sőt egymással szembekerülő szigetekre darabolódott, s ezek a tömbök is egyre tovább hasadoztak szét. A szólásszabadság hangzavarba torkollott, az igazság közös keresése helyett mintha megannyian csak a maguk igazát bizonygatnák.

2. *Demokrácia, szabadverseny.* A demokratikus szabadságjogok nélkülözhetetlen feltételei az emberhez méltó életnek, a piacgazdaság pedig a gazdasági élet fejlődését hivatott szolgálni. Napjainkban azonban egyre nyomasztóbbá vált a politika és az üzlet elhatalmasodása a közéletben, a közbeszédben és a közgondolkodásban. Az ember legfontosabb kérdései ebben a légkörben egyre jobban háttérbe szorulnak, vagy éppen szóhoz se juthatnak. Negyven éven át a politika határozott meg mindent, betört még a magánélet szférájába is. Ma mintha hasonló jelenség tanúi (áldozatai?) lennénk. A Vigilia a politika legnagyobb nyomása idején is meg tudta őrizni (viszonylagos) függetlenségét, bár anyagi fennmaradásáért mindig harcolnia kellett. Erre törekszik ma is: a szellem magasából keres választ az ember valódi kérdéseire, Babits Mihály szellemében távol tartva magát mindenfajta „jobb” és „bal” polarizálódástól.

3. *Kultúra és szórakozás.* A kultúra mára mintha elszakadt volna éltető gyökereitől. Fő célja többé nem a természet és az ember művelése, nemesítése. Az ünnep emelkedettségét felejteti a szabadidő eltöltésére szakosodott szórakoztatóipar. A „kiművelt emberfő” hajdani eszményét a múzeumok lomtárába úzi a fitness és a wellness csalogatása. A „light being” felszínes világa nem igényli a valódi értékeket, s egyre tovább rombolja az emberi méltóságot. A „magas kultúra” a kevesek passziójává lett a szubkultúrák burjánzása közepett. Eltűnően van a társas együttélés és kommunikáció kultúrája is, a társadalmi szolidaritás, a megbízhatóság és a bizalom, és egyáltalán: azok az erények és értékek, amelyek nélkül aligha lehet emberhez méltó életet élni. Talán a politikai diktatúrák propagandagépezete sem tudta ennyire átgyúrni az emberi tudatot.

4. *A tudományos-technikai fejlődés* eredményei bámulatosak, alig győzünk ismerkedni az elénk kerülő technikai újdonságokkal. De a szaktudományok inkább csak a technikai újdonságok terén jelennek meg a mindennapi ember életében, kapcsolatuk az élet végső kérdéseivel megszakadt. Még a filozófiát és a teológiát is az a kísértés fenyegeti, hogy ezoterikus szaktudománnyá válik, amelynek nyelvezete az átlag értelmiséginek követhetetlen, fölvetett kérdései pedig gyakran öncélúak. Az értelem mintha visszaszorult volna a szaktudományos kutatás területére, a szaktudományok pedig mintha egyre jobban eltávolodnának egymástól. Tudásunk a kozmosz titkairól exponenciálisan szaporodik, ugyanakkor viszont mintha az

élethez szükséges alapvető ismeretekben hiányt szenvednénk. Heidegger még a „lét felejtését” vetette a modern ember szemére, ma mintha az értelmes élet halványulna el.

5. *Az egyházak újjáéledése.* A változások nyomán az egyházak is újra szabadon működhetnek, sajnos azonban nem igazán tudtak az új magyar társadalom integráló erejévé válni. Magyarozza ezt talán az, hogy erejüket intézményeik újjáépítése, az új körülményekhez való alkalmazkodás kötötte le. De mindez nem változtat azon a tényen, hogy a II. Vatikáni zsinat által óhajtott párbeszéd egyház és világ között Magyarországon mindeddig alig indult meg. (Bár a hétköznapi élet szintjén számos szép példát láthatunk hívők és nem hívők gyümölcsöző együttműködésére.) Sáncok és bástyák épültek, újabb és újabb előítéletek, félrehallások, rosszindulatú gyanakvások születtek, a társadalom megosztottságát nem enyhíti a keresztény üzenet a kiengesztelődésről, a megbékélésről, a közös jövőnk érdekében való együttműködésről.

Másfél évtizede élünk ebben az immár magunk formálta „szép új világban”, s mára – éppen a felsorolt tünetek láttán is – mintha újra, régi-új módon fontossá válna a Vigília küldetése a mai magyar társadalom és egyház számára.

Akad-e ma a magyar társadalomban olyan „kerekasztal”, amely értelmes szóra, közös eszmecserére össze tudja gyűjteni az embereket. Ahol mindenki helyet foglalhat, bárhonnan jött is, ha tiszta szándék hozza oda. Ahol nem áll fel X, ha bejön Y, és megfordítva. Ahol valódi párbeszéd kezdődik, az igazság közös keresésének szándékával. Ahol tiszteletben tartják egymást az összegyűlték, s előítélet meg kirekesztés nélkül hallgatják meg (és gondolják végig) egymás gondolatait, ahol tehát tudnak együtt-gondolkodni.

Valaha híres volt a „Vigilia-kör”, Rónay György és Sík Sándor kávéházbeli beszélgetései. Merész álom volna, hogy a Vigília létrehozson egy ilyen „kerekasztalt”? Hogy a lap hasábjain fórumot nyisson mindazoknak, akik igaz szót kívánnak váltani egymással, akik igaz szándékkal akarnak párbeszédet kezdeni nemcsak az azonos módon gondolkodókkal, hanem a más nézetet vallókkal is? Hogy a lapban megjelent írások valódi értelmiségi attitűddel próbáljanak választ keresni érték- és irányvesztett világunk legfontosabb kérdéseire? Közérthető nyelven, mégis tudományos igénnyel megírt esszékre gondolunk, amelyek vállalják a személyes hangot, személyeskedés nélkül, amelyek őszintén keresik az igazságot, azt az Igazságot is, amely egyetemes, mert korok és idők fölött áll, és a szeretetben válik teljessé.

A mostani szám az ünnepé: múltba pillantás, helyzetfölmérés és előre tekintés. Így aztán valamiképpen talán éppen erre a dialógusra tesz kísérletet. A szerkesztők a szellemi élet jeles képviselőit kérték fel, mondjanak véleményt a virrasztás feladatáról, az írástudók felelőségéről. Tudatosan távol maradtak a politikától, nem vártak szaktudományos tanulmányokat sem. A szerkesztők hálásan köszönnek minden választ, és a szerzők névsorában közlik őket, meghagyva egyik-másik szövegben olyan kijelentéseket is, amelyek talán vitára hívnának.

Álmunk az, hogy ez a nyitottság egyszer egyetemessé tágulhat, a sokféleség pedig lassan olyan harmóniába rendeződhet, amelyben megférhetnek a maguk helyén az esetleg idegenen csengő, disszonáns felhangok is. Ehhez a következő lépés az lenne: a beérkező írások nemcsak egy helyütt, egy lapban kapjanak helyet, hanem „álljanak is szóba” egymással: alakuljon ki valódi párbeszéd köztük, egyfajta értelmiségi közgondolkodáshoz vezetve, amelyben egyetlen kritérium az igazság őszinte keresése, s ennek részeként a felismert igazság elfogadása, tisztelete.

Fölmerülhet a kérdés: hogyan válhat ilyen nyitott, mégis felelős fórummá egy katolikus kiadvány, mit adhat hozzá a keresztény hagyományra épülő teológia mai útkeresésünkhöz? A kérdést két ellentétes oldalról is kísérheti gyanakvás. Egyfelől: ami katolikus vagy egyházi, az eleve pártos, kirekesztő, nyitottság és katolikum nem férhet össze egymással. A másik oldalról: a Vigília feladja katolikus önazonosságát, ha teret ad a másként gondolkodók nézeteinek is. Meggyőződésünk, hogy a valódi egyetemesség (=katolicitás)

éppen az „Igazság ragyogásában” tudja szintézisbe hozni a különféle igazságokat, befogadni és kibontakozásában segíteni minden emberi értéket. A II. Vatikáni zsinat egyik nagy újdonsága az ökumené meghirdetése volt: párbeszédet kezdeni nemcsak keresztény testvéreinkkel, hanem a többi vallások tagjaival és a nem hívő emberekkel is, abban a meggyőződésben, hogy mindnyájan Isten szeretetének meghívottjai vagyunk, az „emberiség nagy családjában testvérnek tekintve egymást”.

A közös virrasztás, az újra kezdődő párbeszéd kísérletére II. János Pál szavai bátoríthatnak, aki 1991-es magyarországi látogatása során így szólt a tudósokhoz és a művészekhez: „A tudományok és a művészetek képviselői, akik különböző vallási és politikai meggyőződést vallanak, ma szabadon egyesülhetnek abban a közös erőfeszítésben, hogy az igazságot, a jóságot és a szépséget keressék és szolgálják a kultúra és az emberiség igazi fejlődése javára, a Teremtő és Megváltó Isten szándékai szerint.”

Evvel a reménnyel adjuk át ünnepi számunkat régi és új olvasóinknak és szerzőinknek.

A Vigilia